

רפואה שלא בדרך תרופות ושחיקת סממנים

א. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכח

מב: אין מתעמלין, היינו שדורס על הגוף, בכח כדי שייגע ויזיע; ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי.
מג: מותר לכפות כוס חם על הטבור ולהעלותו ולהעלות אזנים בין ביד בכלי; ולהעלות אונקלי, דהיינו תנוך שכנגד הלב שנכפף לצד פנים, שכל אחד מאלו אין עושים בסמנים כדי שנחוש לשחיקה ויש לו צער מהם.

ב. משנה ברורה סימן שכח ס"ק קל

(קל) כדי שייגע ויזיע - והיא בכלל רפואה ואין להקשות כיון שאין כאן שייכות שחיקת סממנים היה לנו להתיר כמו בסעיף שאח"ז י"ל דכיון שלפעמים מביאין הזיעה על החולה ג"כ ע"י סממנים חיישינן שיעשה רפואה האחרת משא"כ בסעיף שאח"ז שאין שייכות רפואה לאותן הדברים ע"י שחיקת סממנים כלל לא גזרינן. ודע דלפי מה דפסקינן לעיל בסי"ז דע"י ישראל אין עושין שבות דרבנן לחולה שאין בו סכנה כ"א ע"י שינוי ה"נ בענייננו אפילו הגיע לכלל חולה שאין בו סכנה אין עושין ד"ו כ"א ע"י שינוי וכ"ש אם הוא רק בריא שחושש. והשפשוף שעושין ליגיעי כח כדי להשיב כחן ולבטל מהם עייפותן מסתפק בש"ג אם דבר זה דומה לרפואה ואסור או לא אך לפי מה שכתב המ"א בסקמ"ג דאפילו בריא גמור אם עושה שום רפואה כדי לחזק מזגו אסור גם בזה אין להקל:

ג. משנה ברורה סימן שכח:קמד

להקר - פי' מי שחש בעינו נותנים כלי מתכות על העין כדי לקרר וה"ה שמקיפין בטבעת או בכלי את העין כדי שלא יתפשט הנפח [רש"י] וכתב הח"א וה"ה דמותר לדחוק בסכין חבורה כדי שלא תתפשט:

ד. שער הציון סימן שכח ס"ק קד

נראה דהטעם הוא משום דאין דרך לעשות דברים אלו בסממנים ולכך אין לגזור משום שחיקת סממנים, ועיין לעיל בסעיף מ"ג:

ויטאמינים

ה. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ג סימן נד

רוב הוויטאמינים שאינם מבריאיים את האדם הבריא לשנותו שיהיה מחלש בטבעו לבריא וחזק, אלא שמחזקין אותו מעט כמו שמתחזק מאכילת בשר יותר מאכילת ירקות וכדומה, מותר ליקח בשבת אף שעושין שלא יהיה עלול להתחלות בנקל. ואם יש וויטאמינים שמרפאין מאיזה מחלה ואינו חולה הנופל למשכב אלא הולך ומתחזק כבריא אסור, ולבריא החלש בטבעו ועושים אותו להיות גוף חזק ובריא ביותר תלוי במחלוקת הב"י והרמ"א והב"ח עם המג"א שיש להחמיר.

ו. נשמת אברהם או"ח שכח ס"ק פו

לקיחת ויטמינים. ולגבי לקיחת ויטמינים בשבת, כותב הש"כ שחולה אפי' שאב"ס מותר לו לקחתם. ואם הוא בריא, אז אסור לו לקחתם ואפי' אם הוא רגיל לקחתם מידי יום ביומו. אולם במקומות שבהם רגילים לקחת ויטמינים יום יום, יש מקילים לקחתם גם בשבת. ולפי הגרש"ז, אויערבאך זצ"ל כל זה דוקא כשלווקא אותם כתחליף למיני מזון, כי אז הר"ז חשיב כמאכל, אבל לא כשלווקא אותם לחיזוק מזגה.

גזירת שחיקת סממנים

ז. שו"ת ציץ אליעזר חלק ח סימן טו - קונ' משיבת נפש פרק טו

(ד) ולפי ההסבר האמור בדעת הרמב"ם הטור והשו"ע שיוצא לנו עפ"י ד הט"ז [שכח:כח], דאסור לטפל אפי' בדרך שאין בה שחיקה, אם יש אפשרות גם לטפל דרך שחיקה], צריך להיות איפוא הדין בזמנינו שישנם רפואות כאלה לסוגי מחלות שאדם פרטי לא יוכל בשום פנים להכניס ולעשותם, דלסוג מחלה כזאת שאין תרופה לה כי אם מסוגי התרופות שאדם פרטי לא יוכל בשום פנים לעשותם דאזי מותר לו שפיר לקחתם בשבת במקום צערא בהיות שאין שייכות רפואה למחלה זאת ע"י שחיקת סמנים כלל, וא"כ לא הוי זה בכלל הגזירה.

ואפילו אם המצא ימצא סוג בני אדם של מיעוטא דמיעוטא שמחזיקים בתועלת עשיית תרופה שטעונה שחיקת סממנים גם לסוג מחלה האמורה, וגם מכינים אותה בעת לצורך, מ"מ י"ל דאפילו הכי עלינו ללכת בזה אחרי רובא דעלמא. וחילי דידי בזה ממה שראיתי בספר קרית מלך רב על הרמב"ם בפ"ב מה' שבת ה"י... ודוחק לחלק בזה בין כשלווקחים תרופה שלא שייך בה כלל שחיקת סמנים לבין כשלווקחים תרופה שכן יש בזה שחיקת סמנים אבל היא נעשית בבתי החרושת ורק אדם פרטי אינו יכול להכניס, דמאי שנא, דזיל בתר טעמא, בהיות דאצל החולה ואצל כל אדם פרטי אחר אין דרך שיבואו בזה לידי שחיקה.

וראיתי בספרים קצות השלחן ח"ז סי' קל"ד בבדי השלחן אות ז' ושו"ת עולת נח סי' ג' שדנים ג"כ לומר שלא יהא שייך בזמן הזה גזירת סממנים, אבל המה דנים בדרך כלל ובאים עלה מכח טעם דבטל הטעם, וממילא מעוררים מה שיש לדון דאעפ"י שבטל הטעם לא בטלה הגזירה, עיין בדבריהם באריכות. אבל לפי דברינו האמורים יוצא שבכל כהאי גוונא גם מתחילה לא גזרו.

ובאופן כללי קשה לדון להתיר בזה"ז כי רבו עוד רבו בקרב העדות השונות שמשמשים גם בתרופות ביתיות שעורכין אותן בעצמם באופן שקיים שפיר טעם הגזירה של שחיקת סממנים. ועוד זאת דהרי נותנים תרופות גם באבקות ובזה הרי אסור לערבו במים ולעשות בלילתו עבה וי"א דבדבר שאינו בר גיבול משנתן מים חייב, וכדמזהיר על כך הח"א בכלל ס"ט סעי' י"א ע"ש, וא"כ י"ל דזהו ג"כ בכלל הגזירה. באופן שלא בטל גם הטעם.